

kirjoitukseen ja -teoretisointiin kriittisesti suhtautuneita 'Leftistejä'. Kullakin on ollut oma taistelulenttensä: Dobb määritteli feodalismista kapitalismiin siirtymisen luokkarakenteen rajuna muutoksena ja luokkataisteluna, Hilton keskittyi talonpoikien osaan tuossa prosesissa, Hill loi uuden tulkinnan Englannin porvarillisista vallankumouksista ja Thompson nosti varhaisen työväenkulttuurin unohduksesta.

Hobsbawmin (1917–2012) tuotanto on ryhmän laaja-alaisin ulottuen työväen, talonpoikien ja kansallisten liikkeiden historiasta maailmanhistoriaan, Englannin historiasta Euroopan ja latinalaisen Amerikan historiaan, 1700-luvulta näihin päiviin. Teossarja *Age of Revolution* (1962), *Age of Capital* (1977), *Age of Empire* (1987) ja *Age of Extremes* (1994) luotasi kapitalismin kehitysvaiheet 1700-luvun lopulta nykypäiviin sen tuottamien taloudellisten ja poliittisten voittojen, sekasorron ja katastrofien läpi. Esseekokoelma *On History* (1997) näytti historiallisen materialismin olevan yhä pätevä muutoksen selitysmalli. Marxilaisista marxilaisimpana hän piti lujasti kiinni materiaalin perusta/ylärakenne -asetelmasta. Sivustatukea on antanut muun muassa Terry Eagleton provokatiivisessa teoksessaan *Why Marx Was Right* (2011).

Hobsbawmin tuotanto on epäilemättä merkittävä kontribuutio paitsi historiantutkimukseen, yhteiskuntien muutosteoriaan, niin myös demokraattisen ja sosialistisen historiatietoisuuden kasvattamiseen. Hänen työllään onkin ollut sekä tutkimuksellinen että poliittinen vaikutus. Myös uusin kirja, Tatu Henttosen pätevästi suomentama *Kuinka muuttaa maailmaa*, tähtää samoihin päämääriin, painotuksen ollessa marxilaisen perinteen tukemassa muutoksen politiikassa. Työväestön marxilaisella historiatietoisuudella pohjustetaan ymmärrystä muutoksen mahdollisuudesta ja siitä potentiaalista, mikä ihmisillä on muutokseen yleensä. Tähän päämäärään Hobsbawm tähtää myös teoksen sisään rakennetulla marxilaisuuden historiankirjoituksen revisiolla.

Hobsbawm ei kirjoita vain järjestäytyneen työväenluokan historiaa, vaan laajentaa tarkastelua *työväestön* kokemusmaailmaan kaikessa totaalisuudessaan. Tähän kuuluu myös politiikka, kuten kysyttäessä, miten työväki reagoi tuotantosuhteiden muodonmuutokseen ja oliko esimerkiksi kapitalistien 'lahjomalla' työväestön eliitillä osuus kapitalismin säilymisessä? Ja että, oliko työväenliike kriisissä, kun sen eri sektiot ajoivat ja ajavat omia etujaan. Toisaalta oli tultu tilanteeseen, jossa sosialismin oli, varsinkin sosiaalidemokraattisessa muodossaan, varmistettava markkinatalouden tuottaman vaurauden oikeudenmukainen jako.

Teos on marxilaisuuden historiallinen testamentti kertoessaan Marxin ja Engelsing ajattelun kehityksestä ja jälkivaikutuksesta. Hobsbawm ei pidä marxilaisuutta ainoastaan merkittävänä tekijänä modernin ajattelun

Hobsbawmin Marx ja marxismi

Eric Hobsbawm:

Kuinka muuttaa maailmaa. Suom. Tatu Henttonen.

Vastapaino 2019. 495 s. ISBN 978-951-768-6976.

Alkuteos **How to Change the World – Reflections on Marx and Marxism.** Yale University Press 2011.

Etsittäessä lähihistoriasta historioitsijoita, jotka ovat väsymättömmimmän kantaneet marxilaisen tutkimuksen perinnettä, katse kääntyy vääjäämättä Britanniaan. Maurice Dobb, Rodney Hilton, Christopher Hill, E.P. Thompson ja Eric Hobsbawm muodostavat historia-teoreettisessakin mielessä kunnioitettavan ryhmän porvarilliseen (liberaaliin ja konservatiiviseen) historian-

(vrt. Nietzsche, Freud) muotoutumisessa, vaan myös todellisena yhteiskunnan alakerrosten liikuttajana, millä on ollut 1900-luvulla aika ajoin mullistava rooli.

Heti alkuun Hobsbawm etsii todisteita marxilaisuuden nykyrelevanttiudesta – kenen ajattelu on kantanut tähän päivään? 1800-luvun loppupuolen mahtava Herbert Spencer on painunut unholaan, sitävästoin Marx oli BBC:n taannoisessa äänestyksessä ”kaikkien aikojen suurin filosofi”. Tämä johtui Hobsbawmin mielestä siitäkin, että neuvostojärjestelmän luhistumisen jälkeen kapitalistit (mm. George Soros) ovat kiinnostuneet Marxista, kun heille alkoi kummitella *Kommunistisen manifestin* maailma.

Hobsbawm marssittaa etemme sosialismin ja kommunismin esitaistelijat alkaen ensimmäisestä saksalaisesta kommunistisesta teoreetikosta, Wilhelm Weitlingistä (ei sentään Jeesuksesta). Niin saksalainen filosofia, ranskalainen utopiasosialismi kuin brittiläinen poliittinen taloustiedekin varustivat Marxin ja Engelsin yhteiskuntakritiikin aineksilla, mitkä he muokkasivat omiin tarkoituksiinsa. Yllättävästi muun muassa Robert Owenin kyky toteuttaa utopiaa käytännössä oli tehnyt suuren vaikutuksen sekä Marxiin että Engeliin. Utopistit Saint-Simon ja Fourier olivat puolestaan porvarillisen individualismin kritiikissään terävämpiä, mutta omistamisen taloustieteessä avuttomampia kuin britit. Siltä pohjalta Hobsbawm analysoi Marxin ja Engelsin ’politiikkaa’ eli ideoita valtiosta, sen instituutioista ja kapitalistisen kehityksen ristiriidoista, luokkataistelusta (politiikan ydin), vallankumouksesta ja sen strategiasta ja organisoinnista, kun proletariaatti syntyy sen ”hau-dankaivajaksi”. Kaivuun jäljiltä kommunistisen yhteiskunnan muoto ja olemus jäävät arvoitukseksi, jota myöhemmät marxilaiset ovat yrittäneet epätoivoisesti ratkaista.

Marxia ja Engeliä käsittelevästä jaksosta löytyy viljalti uutta tietoa heidän tekstiensä synty- ja reseptiohistoriasta, kuten Engelsin 24-vuotiaana kirjoittamasta, tuolloin jo ympäri Eurooppaa löydetyn uuden yhteiskuntaluokan, proletariaatin, asemasta Englannissa (*Työväenluokan asema Englannissa, 1845*), *Grundrissestä, Kommunistisesta manifestista, Saksalaisesta ideologiasta, Poliittisen taloustieteen arvostelua* -teoksesta ja *Pääomasta*, jotka ovat kaikki saaneet sosialistien ja kommunistien käsissä klassikkoaseman.

Puolet teoksestaan Hobsbawm omistaa marxilaisuuden historialle vuosina 1880–2010, mitä hän ei aiheen tavanomaisen käsittelyn tapaan käsitä ainoastaan marxilaisen teorian, sen vastaanoton ja liikkeiden historiaksi, vaan osoittaa sillä olleen syvävaikutus yleiseen kulttuuriin ja älylliseen ilmastoon. Ajanjakso 1880–1914 näyttäyty marxilaisuuden kilpailuna sieluista muiden ideologioiden kanssa ja osoittautuu, että se levisi laajalti: muun muassa Saksassa, Ruotsissa ja Suomessa sosiaalidemokraateilla oli 30–40% ääniosuus. Löytyi

leegio uusmarxilaisia ja laillisuuteen taipuvaisia legitimistimarxilaisia sekä sellaista eurooppalaista lukeneis-toa ja akateemista sivistyneistöä, joka oli imenyt ainek-sia marxilaisuudesta. Erityisen kiinnostavaa on, kuinka eklektisesti poliittisesti radikalisoituneet sosiologit ja modernit yhteiskuntahistorioitsijat siinä missä avant-garde -taiteilijatkin ammensivat Marxin tuotannosta.

Hobsbawm osoittaa marxilaisuudesta tulleen 1920- ja 1930-lukujen mittaan merkittävä älyllinen tekijä, eikä vähiten Venäjän vallankumouksen herättämän kiinnos-tuksen takia. Kapitalismin aiheuttama hävitys (suuri lama) ja Hitlerin menestys ruokkivat vasemmistoradika-lismia ja antifasismia ja syntyi yli ideologisten ja kansallisten raja-aitojen ulottuvia rintamia – niin vakavaksi länsimaisen sivistyksen tuhon uhka alettiin esimerkiksi vanhan sivistysporvaristonkin keskuudessa ymmärtää. Sodan jälkeen tämä johti siihen, että ongelma sosialis-min ja antifasismien yhdistämisestä katosi ja kommunisti- ja sosialistipuolueet olivat vahvempia kuin koskaan ja pääsivät mukaan hallituksiin ja moniaalla päättämään ’kansandemokraattisista’ reformeista. Ajateltiin myös sodanaikaisen antifasistien, kapitalistien ja sosialistien liittouman voivan jatkaa rinnakkaineloaan niin kansal-lisesti kuin kansainvälisestikin. Tässä oli kuitenkin pal-jon taktiikkaa, sillä antifasismi ei suinkaan ollut mikään päämäärä marxilaisille intellektuelleille, sen vain uskot-tiin auttavan kapitalismin kukistamisessa. Kun niin ei sittemmin tapahtunut, monet luopuivat aatteesta – olkoonkin, että osallistumisesta fasismien kaatamiseen voitiin olla ylpeitä.

Hobsbawm ottaa erityiskäsittelyyn Antonio Gramscin ja hänen vaikutuksensa, mikä alkoi kunnolla näkyä Italian ulkopuolella vasta 1970-luvulla, kun uusmarxilai-suuden korkein aalto oli jo takana päin ja gramscilaisen poliittisen toiminnan teorian käytäntöön soveltamisen paras *momentum* oli menetetty. Marxilaisuuden suosio älymystön keskuudessa oli huipussaan, mutta samaan aikaan Gramscin lanseeraamaa *hegemonian* käsitettä alettiin käyttää yhä holtittomammin. 1970-luvun lopulla alkanutta marxilaisuuden nopeaa taantumista ei edes Hobsbawm ollut osannut ennustaa – hänkin oli Marxin kuoleman satavuotispäivänä katsonut ylpeänä sen ”suu-ria edistysaskeleita”. Seurasi marxilaisuuden synkimmät 25 vuotta.

Marxilaisuuden taantumien syyt ovat hyvin tunnet-tuja: siihen nojanneet poliittiset järjestelmät Euroopassa joutuivat kriisiin ja Kiina muutti kurssin kohti kapitalis-mia. Neuvostojärjestelmän romahdus lopetti marxismi-leninismien valtiosuunnan. Marxilaisuuden uskottavuus parempaa tulevaisuutta lupaavana teoriana heikentyi, kun se yhdistettiin totalitarismin ja liberaalidemokraat-tinen ideologia marxilaisuuden demonisoijana voimistui. Kommunistipuolueet alkoivat hajota, kun antifasistisen rintaman muodostanut sukupolvi poistui näyttämöltä. Ylipolitiisoituneet, radikaalit opiskelijaliikkeet menetti-

vät otteensa nuorisosta. Marxilaisen historiantulkinnan haastoivat muun muassa ranskalaisen *Annales*-koulun piiristä nousseet historioitsijat.

Mitä marxilaisuudesta jää 2000-luvulle jäljelle? Jääkö se vain oppaaksi kapitalismiin, haastaako se vielä uskon markkinoiden rationaalisin valintoihin ja itseään korjaaviin mekanismeihin ilmastokatastrofin häilyessä sivilisaation elämänjatkumisen uhkana? Koska Hobsbawm päättää teoksensa analyysiin järjestäytyneistä työväenliikkeistä, näkymä jää epäselväksi – miten ne voivat luokkien ja luokkataistelun, jopa revisionistisen muutoksen hylkäämisen jälkeen antaa toivoa rikkaiden ja köyhien levenevän kuilun kuromiseksi? Jääkö vallankumoushenki anarkistien elvytettäväksi ja miten etnisyyteen, uskontoihin, sukupuoliin, eri elämäntyyliin perustuvat uskolliset voimat täyttää vasemmistoideologioiden jättämän tilan? Onko jatkuvasti voimistuva muukalaisvihamielinen etninen nationalismi mielekäs poliittinen vaihtoehto? Kovanahkaisena marxilaisena Hobsbawm jää kysymään, eikö kapitalismia pidä jälleen analysoida historiallisesti, 'lopun' sijasta yhtenä suureen kriisiin johtavana vaiheena – vaiheena, jossa järjestelmä voi vaihtua.

Anssi Halmesvirta, D. Phil., dosentti
Jyväskylän yliopisto